

ISSN: 2181-9416

1-SON, 2026

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

1-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 1

LAWYER HERALD

ISSUE 1

GAFUROVA Shoir BaxodirovnaToshkent davlat yuridik
universiteti tayanch doktoranti
E-mail: shgafurova707@gmail.com

RAQAMLI DALILLARNI INSON HUQUQLARI VA XALQARO JINOIY ODIL SUDLOVDA QO'LLASH

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования): GAFUROVA SH.B. Raqamli dalillarni inson huquqlari va xalqaro jinoiy odil sudlovda qo'llash // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2026) B. 111-117.

ANNOTATSIYA

Raqamli texnologiyalardan foydalanishning jadal rivojlanishi raqamli ma'lumotlar va dalillarga kirishni ancha osonlashtirdi. Bu ma'lumotlar va raqamli dalillar Internet, ijtimoiy tarmoqlar yoki sun'iy yo'ldoshlar orqali qo'lga kiritiladi. Ular inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarini tergov qilishda qo'llanilishi mumkin. Shu bois, inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarini tergov qilishda shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi bilan axborot va raqamli dalillardan foydalanish o'rtasidagi muvozanatni qayta ko'rib chiqish muammosi paydo bo'lmoqda. Maqolada inson huquqlari buzilishlarini hujjatlashtirish va xalqaro jinoyatlarni sud qilishda raqamli dalillarning o'zgarib borayotgan roli ko'rib chiqilgan. Unda xalqaro sudlar va inson huquqlari mexanizmlariga alohida e'tibor qaratilgan holda, huquqiy asoslar, maqbullik mezonlari, uslubiy muammolar hamda axloqiy masalalar chuqur tahlil etiladi. Xalqaro va milliy odil sudlovni hamda jinoiy javobgarlikni ta'minlash, shuningdek, inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqining barcha buzilishlarini hujjatlashtirish maqsadida tahliliy yondashuv qo'llaniladi. Bu yondashuv inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarini tergov qilishda raqamli ma'lumotlar va dalillardan foydalanish bo'yicha oldingi tadqiqotlarni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: raqamli dalillar, inson huquqlari, shaxsiy daxlsizlik huquqi, xalqaro jinoyat huquqi, elektron dalillar, xalqaro jinoyat sudi, dalillarning maqbulligi, dalillarning ishonchliligi

ГАФУРОВА Шоира БаходировнаБазовый докторант Ташкентского
государственного юридического университета
E-mail: shgafurova707@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В ОБЛАСТИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО ПРАВОСУДИЯ

АННОТАЦИЯ

Стремительное развитие использования цифровых технологий значительно облегчило доступ к цифровым данным и доказательствам. Эти данные и цифровые доказательства получают через Интернет, социальные сети или спутники. Они могут быть использованы при расследовании нарушений прав человека и международного уголовного права. В связи с этим возникает проблема пересмотра баланса между правом на неприкосновенность частной жизни и использованием информации и цифровых доказательств при расследовании нарушений прав человека и международного уголовного права. В статье рассматривается меняющаяся роль цифровых доказательств в документировании нарушений прав человека и судебном преследовании международных преступлений. В ней подробно анализируются правовые основы, критерии

приемлемости, методологические проблемы и этические вопросы, с особым вниманием к международным судам и правозащитным механизмам. Аналитический подход применяется для обеспечения международного и национального правосудия и уголовной ответственности, а также документирования всех нарушений прав человека и международного уголовного права. Этот подход реализуется путем анализа предыдущих исследований по использованию цифровых данных и доказательств в расследовании нарушений прав человека и международного уголовного права.

Ключевые слова: цифровые доказательства, права человека, право на неприкосновенность частной жизни, международное уголовное право, электронные доказательства, международный уголовный суд, допустимость доказательств, достоверность доказательств

SHOIRA Gafurova Bakhodirovna

PhD student at Tashkent State

University of Law

E-mail: shgafurova707@gmail.com

THE USE OF DIGITAL EVIDENCE IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS AND INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE

ANNOTATION

The rapid development of digital technologies has greatly facilitated access to digital data and evidence. This data and digital evidence can be obtained through the Internet, social networks, or satellites. They can be used in investigating violations of human rights and international criminal law. Consequently, a need has emerged to reassess the balance between the right to privacy and the use of information and digital evidence when investigating human rights violations and breaches of international criminal law. This article examines the evolving role of digital evidence in documenting human rights violations and prosecuting international crimes. It provides an in-depth analysis of legal frameworks, admissibility criteria, methodological challenges, and ethical issues, with particular focus on international courts and human rights mechanisms. An analytical approach is employed to ensure international and national justice, criminal accountability, and comprehensive documentation of all violations of human rights and international criminal law. This approach is implemented through the analysis of previous research on the use of digital data and evidence in investigating violations of human rights and international criminal law.

Keywords: digital evidence, human rights, right to privacy, international criminal law, electronic evidence, international criminal court, admissibility of evidence, reliability of evidence.

Raqamli ma'lumotlar va dalillar milliy va xalqaro darajada murakkab soha hisoblanadi. Yuqori tezlikda rivojlanayotgan zamonaviy texnologiyalar axborot va raqamli dalillarni kuzatish masalalarini yanada murakkablashtirmoqda. Bundan tashqari, jinoyatchilar inson huquqlarini va xalqaro jinoyat huquqini buzadigan faoliyatlarini yashirish uchun bir qator zamonaviy va ilg'or taktikalardan foydalanmoqdalar. Bu esa xalqaro jinoyatlar sodir etilganda raqamli ma'lumotlar va dalillarni aniqlashni yanada qiyinlashtiradi. Ba'zi amaliy holatlarda bu dalillarni shifrdan ochish zarur bo'lib, bu ekspertlar uchun raqamli ma'lumotlar va dalillarni to'plash hamda hisobga olishni yanada murakkablashtiradi [1, B.1-10].

Jahon mamlakatlarining uzluksiz texnik va texnologik taraqqiyoti natijasida davlatlar raqamli axborot va dalillardan keng foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Davlat jinoyatlarini tergov qilish jarayoni inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarini tekshirish uchun axborot va raqamli dalillardan foydalanish mumkin bo'lgan sohalardan biri hisoblanadi. Texnologiyalar taraqqiyoti natijasida internet, ijtimoiy tarmoqlar yoki sun'iy yo'ldoshlar orqali olingan dalil va

ma'lumotlarga tayanish imkoniyati paydo bo'ldi. Bu esa jinoyatchilar va gumonlanuvchilarni kuzatish, harbiy jinoyatlar, insoniyatga qarshi jinoyatlar va genotsidni hujjatlashtirish imkonini beradi. Natijada, ko'plab ma'lumotlar raqamli makonda saqlanib, inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishi bilan bog'liq yangi turdagi jinoyatlarning yuzaga kelishiga olib kelmoqda. Shu sababli, internet, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy yo'ldoshlar noqonuniy faoliyatni kuzatish sohasida keng qo'llanilmoqda. Ular inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilayotgan hududlarning yuqori aniqlikdagi fazoviy tasvirlarini taqdim etish, bunday ma'lumotlar va hujjatlarni qayd etish hamda shubhali faoliyatni aniqlash imkonini beradi [2, B.116-126].

Umumiy yurisdiksiya tamoyiliga asoslangan sud jarayonlari so'nggi yillarda izchil ravishda ko'payib bormoqda. Integratsiya tizimini o'rnatgan Rim statuti, shubhasiz, bu tarqalishga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Universal yurisdiksiya tarixi davlatning roli haqidagi ikki g'oya o'rtasidagi raqobat sifatida tushunilishi mumkin: *“global ijrochi”* yondashuvi va *“xavfsiz boshpana yo'q”* yondashuvi. Biz *“Global ijrochi”* strategiyasining namunasini butun Yevropa bo'ylab harbiy jinoyatlar bo'yicha guruhlarini tashkil etish bilan bir qatorda, Rim statutini milliy darajada qabul qilishda ko'rishimiz mumkin. Harbiy jinoyatlar bo'linmalarining tashkil etilishi va turli huquqiy tizimlarda jinoyatlarning asosiy toifalarining birlashtirilishi Rim Statuti tomonidan o'rnatilgan integratsiya tizimining muhim yutuqlari hisoblanadi [3, B.189-211].

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar hayotimizning barcha sohalariga chuqur kirib borgan. Buning natijasida, jinoiy odil sudlov sohasida raqamli ma'lumotlar va dalillarning ahamiyati tobora oshib bormoqda. Mobil telefonlardan tortib kompyuter tarmoqlarigacha bo'lgan insonning raqamli izlari xalqaro jinoyat ishlarini tergov qilish va sudda ko'rishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Raqamli ma'lumotlar va dalillar adolatli sudlovni ta'minlashga ko'maklashadi, shuningdek, an'anaviy tergov usullari bilan aniqlab bo'lmaydigan yoki ko'zga tashlanmaydigan hodisalarni hujjatlashtirish va faktlarni o'rnatishda muhim rol o'ynaydi [4, B.81-88].

Shu sababli, dunyoning turli mamlakatlaridagi sudlar texnik vositalarda saqlanayotgan axborot va raqamli dalillarning yaxlitligini tekshiradilar. Shu bilan birga, dunyo mamlakatlarining aksariyatida jinoyat qonunchiligi raqamli ma'lumotlar va dalillarning aniq ta'rifini o'z ichiga olmaydi. Bu esa inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarini tergov qilishda bunday ma'lumotlar hamda raqamli dalillarni baholash, ulardan foydalanishda noaniqlikka olib keladi. Shuning uchun inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlariga oid jinoyat ishlari bo'yicha sud jarayonlarida raqamli ma'lumotlar, dalillarning maqbulligi hamda o'rinnililigi baholashda sud amaliyotini aniqlashtirish talab etiladi.

Shu bilan birga, ekspertlar xalqaro jinoiy sud jarayonlaridagi dalil manbalarida raqamli ma'lumotlar va dalillarning tushunilishi, xususiyatlari va roli bo'yicha yakdil fikrga ega emaslar. Qonunchilikka “elektron (raqamli) dalillar” atamasini kiritish taklif etilmoqda. Bu taklif “elektron” so'zi dalillarni yaratish va saqlash uchun ishlatiladigan qurilma turini anglatishi, “raqamli” so'zi esa ma'lum bir qurilmada ma'lumotni qayd etish usulini ifodalashi bilan asoslanadi. Bundan tashqari, Fransiya, Germaniya, Niderlandiya va Shvetsiya kabi ko'plab davlatlar o'z ichki qonunchiligiga Rim statutida belgilangan universal yurisdiksiyani amalga oshirish imkonini beruvchi qoidalarni kiritgan. Boshqa tomondan, davlatlar ko'pincha o'z hududlariga qaytayotgan chet ellik jangchilarning mavjudligi tufayli yuzaga kelgan milliy xavfsizlik muammolari sababli tergov ishlarini boshlaydilar. Bu “xavfsiz boshpana yo'q” siyosatini aks ettiradi [5, B.189-211].

Yevropa mamlakatlarining ichki sudlarida urush jinoyatlari bo'yicha sud jarayonlari soni tobora ortib bormoqda. Bu jarayonlar turli davlatlarga mansub jangarilar tomonidan sodir etilgan va o'zaro almashilgan vahshiyliklar haqidagi ma'lumotlar va dalillarga asoslanadi. Shu bois, mahalliy hokimiyat organlari foydalanuvchilardan olingan ma'lumotlar va dalillarni to'plash,

qayta ishlash, tahlil qilish va almashishning samarali usullarini ishlab chiqish borasida katta bosim ostida qolmoqda. Buning asosiy maqsadi fuqarolarni ekstremistik zo'rvonlikdan himoya qilishdir. Yevropa davlatlaridagi ichki sud jarayonlari turli xil yondashuvlarga misol bo'lsa-da, ular universal yurisdiksiya tamoyiliga asoslangan kelgusi sud jarayonlariga yo'l ochib bermoqda. Shu sababli, chegaralararo kiberjinoatchilik holatlari bo'yicha axborot almashish uchun xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Kiberjinoatchilikning global xususiyati jinoatchi yoki jabrlanuvchining qayerda joylashganidan qat'i nazar, bunday jinoyatlarning davlat chegaralaridan tashqarida sodir etilishiga imkon yaratadi. Suverenitet va resurslar bilan bog'liq muammolarga duch kelgan davlatlar bu masalalarni mustaqil hal qila olmaganligi sababli, xalqaro jinoiy siyosat doirasidagi hamkorlik xalqaro va transchegaraviy jinoyatlarga qarshi kurashish uchun strategik jihatdan zarur va hayotiy ahamiyatga ega bo'lib qoldi [6, B.438-444].

Raqamli ma'lumotlar va dalillarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ushbu sohada to'liq o'rganilmagan ba'zi muammolar mavjud. Shu sababli, xalqaro tergovchilar raqamli ma'lumotlar va dalillarning ishonchligi hamda haqiqiylikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratishlari lozim. Bu jinoyat tekshiruvlarida ularning dalil sifatida qabul qilinishini kafolatlaydi. Raqamli ma'lumotlar va dalillarni to'plash hamda saqlash jarayonida ularning yaxlitligi tekshirilishi shart. Bunday ma'lumotlar va dalillarni to'plash hamda saqlash orqali ularning butunligi tasdiqlanishi kerak. Inson huquqlari kengashining 2023-yil 27-fevraldan 31-martgacha bo'lgan va 2023-yil 15-martda e'lon qilingan A/HRC/52/62-sonli (Ukraina bo'yicha mustaqil xalqaro tergov komissiyasining hisoboti) qaroriga asoslanib, quyidagilar ma'lum bo'ldi. Inson huquqlari bo'yicha dalillarni to'plash va faktlarni aniqlash missiyalari Ukrainaning turar-joy hududlarida (Mariupol shahrida) keng ko'lamli vayronagarchilikni hujjatlashtirish uchun sun'iy yo'ldosh tasvirlaridan foydalandi [7]. Bu paytda Inson huquqlari bo'yicha xalqaro komissiya urush holati tufayli shaharga kira olmagan edi. Shu sababli, sun'iy yo'ldosh tasvirlaridan foydalanish texnikasi inson huquqlari bo'yicha faktlarni aniqlash komissiyalari uchun juda foydali bo'lib, urush xavfiga duch kelmasdan xalqaro gumanitar huquqning har qanday buzilishini hujjatlashtirish imkonini beradi. Sun'iy yo'ldosh tasvirlarining so'nggi qo'llanishlari orasida 2023-yilda Isroil va HAMAS o'rtasidagi qayta boshlangan urush natijasida yuzaga kelgan G'azo mojarosi hududining yuqori aniqlikdagi sun'iy yo'ldosh tasvirlaridan foydalanish ham bor. Bunda ochiq manbali sun'iy yo'ldosh radar ma'lumotlaridan foydalangan holda zararni aniqlash uchun bir qator xaritalar ishlatildi. Shuningdek, G'azodagi vayronagarchiliklarni hujjatlashtiruvchi ko'p o'lchovli tasvirlar to'plami olindi [8].

O'tmishdagi amaliy tajribalardan ma'lum bo'lganidek, sun'iy yo'ldosh orqali olingan ma'lumotlar va dalillar Yerdagi obyektlarni, jumladan, barcha relyef, transport vositalari, uskunalar va insonlarni yuqori aniqlik bilan aniqlash va tasvirlash imkonini beradi. Muayyan hududda sun'iy yo'ldosh yordamida kuzatilgan o'zgarishlarning vaqt o'tishi bilan hujjatlashtirilishi inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarini aniqlashda mustaqil dalil sifatida xizmat qilishi mumkin. Berkli protokoli geografik joylashuvning qiymati va ahamiyatini alohida ta'kidlab, vaqt va makon parametrlarini tasdiqlash uchun vaqt joylashuvini aniqlash usullarini ko'rsatadi. Biroq, Berkli protokoli majburiy protseduralardan ko'ra, ko'proq tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Shu bois, Xalqaro jinoiy sud prokuraturasidagi tergovchilar sun'iy yo'ldosh orqali olingan dalillar va ma'lumotlarning haqiqiylikni ta'minlashga harakat qiladilar. Ba'zi hollarda esa, inson huquqlari va xalqaro jinoyat huquqi buzilishlarining geografik joylashuvini aniqlash uchun Xalqaro jinoiy sudning jinoiy ekspert-suratchi mutaxassisi tayinlanishi mumkin [9, B.749-769].

Xalqaro jinoiy dalillar ba'zan ko'plab audio bayonotlarni o'z ichiga oladi. Shu bois, Xalqaro jinoyat sudi o'z ko'rib chiqayotgan ayrim ishlar bo'yicha ochiq manbalardan olingan materiallarga yo'l qo'yib bo'lmasligini bildirgan. Bu materiallarga anonim audio bayonotlar kiradi. Masalan, nodavlat

notijorat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalaridan olingan materiallar, jinoyat sodir etilgan joydan raqamli ma'lumotlar va dalillar bilan shug'ullanuvchi vakolatli organlarning nazoratisiz to'plangan sud-tibbiy dalillarning ishonchliligiga shubha uyg'otuvchi holatlar tufayli rad etilishi mumkin. Sud hokimiyati xalqaro jinoyatlar sodir etilishi bilan bog'liq vaziyatlarda mavjud bo'lgan eng ishonchli dalillarga tayanadi.

Shubhasiz, raqamli ma'lumotlar va dalillar xalqaro jinoiy adliya tizimi uchun huquqiy muammo hisoblanadi. Xalqaro jinoyat huquqida axborot va raqamli dalillarni tartibga soluvchi amaldagi huquqiy bazani tahlil qilganda, Xalqaro jinoyat sudining yuridik tashkiloti raqamli axborot va dalillar ta'rifiga e'tibor qaratmaganligi ma'lum bo'ldi. Shuningdek, Xalqaro jinoyat sudiga ma'lumotlar va dalillarni qabul qilish hamda chiqarib tashlash qoidalari, jinoyat ishlari bo'yicha raqamli ma'lumotlar va dalillarning ishonchliligi, ishonarliligi va isbotlovchi ahamiyati masalalari ham ko'rib chiqilmagan. Bundan tashqari, Xalqaro jinoyat sudining sud jarayonlarida raqamli ma'lumotlar va dalillarni qabul qilish hamda ulardan foydalanish bilan bog'liq potensial xavflar ham mavjud.

Masalan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha kengashining 2019-yil 16-sentyabrdagi A/HRC/42/CRP.3 sonli hisobotida Myanma armiyasining iqtisodiy manfaatlari haqida ma'lumot berilgan. Myanma bo'yicha mustaqil xalqaro faktlarni aniqlash missiyasi tergov jarayonida ochiq manbalar, to'g'ridan-to'g'ri manbalar va boshqa ma'lumotlardan foydalanib, o'z xulosalarini chiqargan. Faktlarni o'rganish missiyasining yakuniy hisoboti Inson huquqlari bo'yicha kengashning Myanmada mustaqil tergov mexanizmini tashkil etishiga sabab bo'lgan omillardan biri edi. Bundan tashqari, faktlarni o'rganish missiyasi dalillar va ma'lumotlarni, shu jumladan ochiq manbali tergov natijalarini ham topshirishga majbur bo'ldi [10].

Raqamli platformalardagi vizual hisobotlar ko'rgazmali dalil sifatida ishlatilgan misollardan biri (Prokuror Ahmad Al-Faki Al-Mahdiga qarshi) ishi bo'lib, unda Xalqaro Jinoyat Sudi 2016-yil 24-martda yakuniy qaror chiqardi. Unda ta'kidlanishicha, "2012-yil 30-iyundan 11-iyulgacha Timbuktudagi binolarning vayron qilinishi va ularga yetkazilgan zarar bo'yicha prokuror tomonidan taqdim etilgan eng ishonchli dalillar quyidagilardan iborat: vayronagarchilik va uning oqibatlari aks ettirilgan videolavha, tegishli voqealar haqida yaxshi xabardor bo'lgan guvohlarning ko'rsatmalari, binolarning buzilishidan oldingi va keyingi tasvirlari, jumladan sun'iy yo'ldosh orqali olingan suratlar (qisman), moliya organlari tomonidan berilgan hujjatlar, ekspertlar tahlillari, ommaviy axborot vositalari xabarlari, shuningdek YUNESKO kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan bayonotlar va hisobotlar" [11].

Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi insonning asosiy huquqlaridan biri hisoblanadi. Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining muhim tarkibiy qismlaridan biri shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi qonunlarga muvofiq ravishda shaxslarning o'z ma'lumotlarini himoya qilish huquqidir. Bu qonunlar, ayniqsa raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasidagi tekshiruvlar o'tkazilayotganda, tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu haqda BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining 2018-yil 3-avgustda e'lon qilingan "Raqamli asrda shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi to'g'risida"gi A/HRC/39/29-sonli hisobotida ham ta'kidlab o'tilgan. Shu sababli, shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi ko'pincha insonning asosiy huquqi sifatida qaraladi. Garchi bu huquq to'g'ridan-to'g'ri tilga olinmagan bo'lsa-da, uni Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 12-moddasidan anglash mumkin. Unda shunday deyiladi: "Hech kimning shaxsiy hayotiga o'zboshimchalik bilan aralashish mumkin emas". Inson huquqlari bo'yicha Yevropa konvensiyasining 6-moddasiga hamda Yevropa Ittifoqi Asosiy huquqlar xartiyasining 47 va 48-moddalariga ko'ra, "chegaralararo tekshiruvlar davomida olingan dalillarning adolatsiz yoki qonunga xilof ravishda ishlatilmasligini" ta'minlash zarurligi ham inson huquqlari himoyasining mustahkamligini ko'rsatadi.

Maxfiylik himoyasi va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi o'rtasidagi munosabat huquqiy va ilmiy jihatdan murakkabliklar tug'diradi. Qonun shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni o'z ichiga olgan maxfiylik huquqlariga an'anaviy monistik yondashuvdan maxfiylik himoyasi va shaxsiy ma'lumotlar himoyasini farqlovchi dualistik tizimga o'tdi. Biroq, maxfiylik sohasidagi xususiy ma'lumotlar shaxsiy ma'lumotlarga taalluqli bo'lsa, dualistik himoya to'liq emas, balki yanada nozikroq tusga ega. Shaxsiy hayot daxlsizligi o'z mohiyatiga ko'ra qadr-qimmat va erkinlikni himoya qiluvchi ajralmas huquqdir [12].

Ko'pincha davlatlar hukumatlari qonuniylik niqobi ostida shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini buzishi mumkin, shu sababli shaxsiy ma'lumotlar va axborotni nazorat qilish masalasi bir qator huquqiy muammolarni keltirib chiqaradi. Shaxsga doir ma'lumotlar va axborotlarni senzura qilish ko'pincha davlatda jamoat tartibini saqlash va milliy xavfsizlikni ta'minlash bahonasi bilan oqlanadi. Davlat shaxsga doir ma'lumotlar va axborotni davlat doirasidagi shaxslar va muassasalarga o'z nazoratini kengaytirish maqsadida qasddan senzura qilishi mumkin. Shu sababli, shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi davlatlar hukumatlarining noqonuniy kuzatuv olib borishiga yo'l qo'ymaslik orqali o'zboshimcha davlat nazoratiga qarshi kafolat vazifasini o'taydi. Demokratik me'yorlarni mustahkamlash uchun shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi fuqarolik erkinliklarini saqlab qolishga yordam beradi. Shaxslarning ma'lumotlari va shaxsiy axboroti asosan texnologik taraqqiyot tufayli to'planadi va tarqatiladi. Shu bois, shaxslar o'z shaxsiy ma'lumotlari va axborotlarining buzilishi, noqonuniy raqamli kuzatuv va shaxsiy ma'lumotlar o'g'irlanishining oldini olish uchun shaxsiy hayotlarini himoya qilishlari zarur.

Aslida, insonlar raqamli vositalardan kundalik hayotlari haqidagi katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlash uchun foydalanadilar. Raqamli qurilmalarning keng tarqalganligi sababli, huquqni muhofaza qilish xodimlari ko'pincha katta hajmdagi fayllar mavjud bo'lgan raqamli jinoyat sahnalariga duch kelishadi. An'anaviy ravishda, raqamli sud-tibbiyot sohasida barcha jismoniy xotira qurilmalarini musodara qilish va ulardan olingan tasvirlarni tekshirish keng tarqalgan amaliyot bo'lgan. Biroq, bu texnologiya ayblanuvchining shaxsiy hayotini nohaq buzishi va kompaniyalarning biznes faoliyatini izdan chiqarishi mumkinligi haqidagi xavotirlar tufayli tanqidga uchradi. Shu sababli, ayblanuvchi davlat xodimlari tomonidan o'tkaziladigan tintuvlar va musodara qilishlardan himoyalaniish huquqiga ega [13, 175-192].

So'nggi yillarda inson huquqlari buzilishi va xalqaro jinoyat huquqi bo'yicha tergov ishlarida raqamli ma'lumotlardan foydalanish sezilarli darajada kengaydi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy yo'ldosh tasvirlari kabi raqamli vositalar og'ir xalqaro jinoyatlarda gumon qilinayotgan shaxslarga qarshi ma'lumot va dalillarni to'plashda tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Bunday jinoyatlar ko'pincha global miqyosda sodir etiladi, raqamli dalillar esa gumonlanuvchilarni aniqlash, ularni dalillar bilan yuzlashtirish va adolat o'rnatish maqsadida xalqaro sudlarga topshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli dalillarga tayanish kelajakda yanada kuchayishi kutilmoqda, chunki u xalqaro jinoyatlarni hujjatlashtirish va aybdorlarni javobgarlikka tortishning samarali hamda ishonchli vositasi hisoblanadi.

Biroq, raqamli dalillarga jinoyatlarni tergov qilish muammolarini hal etishning yagona yechimi yoki inson huquqlari buzilishini keng qamrovli bartaraf etishning o'rnini bosuvchi vosita sifatida qaramaslik kerak.

Ba'zi yurisdiksiyalardagi sudlar raqamli dalillarga asoslangan hisobotlarning haqiqiyliги va ishonchliligi bo'yicha shubha bildirmoqda, chunki ular yetarli darajada ilmiy jihatdan tasdiqlangan emas. Ushbu muammolarni hal qilish uchun tergovlarda raqamli dalillardan foydalanishni standartlashtirish, qonuniylikni ham, shaxsiy hayot daxlsizligini ham ta'minlash uchun xalqaro nizomlar zarur. Ushbu nizomlar insonning asosiy huquqlarini himoya qilgan holda genotsid, urush

jinoyatlari va insoniyatga qarshi jinoyatlar kabi jinoyatlarni kuzatish va hujjatlashtirish uchun raqamli dalillardan foydalanish mexanizmlarini belgilashi lozim.

IQTIBOSLAR/CHOCKA/REFERENCES:

1. Jan Gruber, Christopher J. Hargreaves, and Felix C. Freiling, "Contamination of Digital Evidence: Understanding an Underexposed Risk", *Forensic Science International: Digital Investigation*, 44 (2023), 1-10 <https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2023.30150>
2. Graeme Horsman, "Digital Evidence Strategies for Digital Forensic Science Examinations", *Science & Justice*, 63.1 (2023), 116–126 <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2022.11.004>
3. Karolina Aksamitowska, "Digital Evidence in Domestic Core International Crimes Prosecutions: Lessons Learned from Germany, Sweden, Finland and The Netherlands", *Journal of International Criminal Justice*, 19.1 (2021), 189–211 <https://doi.org/10.1093/jicj/mqab035>
4. Ivan Prisyazhniuk, "Use of digital evidence in criminal process: some issues of right to privacy protection", *Visegrad Journal on Human Rights*, 5 (2023), 81-88 <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2023.5.11>
5. Karolina Aksamitowska, "Digital Evidence in Domestic Core International Crimes Prosecutions: Lessons Learned from Germany, Sweden, Finland and The Netherlands", *Journal of International Criminal Justice*, 19.1 (2021), 189–211 <https://doi.org/10.1093/jicj/mqab035>
6. Widya Setiabudi Sumadinata, "CYBERCRIME and GLOBAL SECURITY THREATS: A CHALLENGE in INTERNATIONAL LAW", *Russian Law Journal*, 11.3 (2023), 438-444 <https://doi.org/10.52783/rlj.v11i3.1112>
7. A/HRC/52/62, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. Advance Unedited Version. Human Rights Council. Fifty-second session. 27 February–31 March 2023. Agenda item 4. Human rights situations that require the Council's attention. 15 March 2023. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf
8. Max Tani, Satellite companies are restricting Gaza images. Updated Nov 6, 2023, 5:05am GMT+3. <https://www.semafor.com/article/11/05/2023/satellite-companies-are-restricting-gaza-images>
9. María De Arcos Tejerizo, "Digital Evidence and Fair Trial Rights at the International Criminal Court", *Leiden Journal of International Law*, 36.3 (2023), 749–69 <https://doi.org/10.1017/S0922156523000031>
10. A/HRC/42/CRP.3, Full report: the economic interests of the Myanmar military <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/myanmar-ffm/economic-interests-myanmar-military>
11. Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi at the International Criminal Court <https://www.icccpi.int/sites/default/files/CaseInformationSheets/Al-MahdiEng.pdf>
12. Zhilong Guo, Jie Hao, and Lewis Kennedy, "Protection path of personal data and privacy in China: Moving from monism to dualism in civil law and then in criminal law", *Computer Law & Security Review*, 52 (2024), 105928 <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105928>
13. Ilyoung Hong, Hyeon Yu, Sangjin Lee, and Kyungho Lee, "A New Triage Model Conforming to the Needs of Selective Search and Seizure of Electronic Evidence", *Digital Investigation*, 10.2 (2013), 175–92 <https://doi.org/10.1016/j.diin.2013.01.003>

YURIST AXBOROTNOMASI

1-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 1

LAWYER HERALD

ISSUE 1

ISSN 2181-9416

2026-YIL